

NCERT Solutions for Class 10 Sanskrit Shemushi Chapter 10 भूकंपविभीषिका

प्रश्न 2.

अधोलिखिताना प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत-

(क) समस्तराष्ट्र कीदृशे उल्लासे मग्नम् आसीत्?

उत्तर:

समस्तराष्ट्र नृत्य गीत-वादित्राणाम् उल्लासे मग्नम् आसीत्।

(ख) भूकम्पस्य केन्द्रबिन्दुः कः जनपदः आसीत्?

उत्तर:

भूकम्पस्य केन्द्रबिन्दुः “कच्छ” इति जनपदः आसीत्।

(ग) पृथिव्याः स्खलनात् किं जायते?

उत्तर:

पृथिव्याः स्खलनात् महाकम्पनं जायते।

(घ) समग्रं विश्वं कैः आतंकितः दृश्यते?

उत्तर:

समग्रो विश्वः अशांत पञ्चतत्त्वैः आतंकितः दृश्यते।

(ङ) केषां विस्फोटैरपि भूकम्पो जायते?

उत्तर:

ज्वालामुख पर्वतनाम विस्फोटैरपि भूकम्पो जायते।

(च) कीदृशानि भवनानि धराशायीनि जायन्ते?

उत्तर:

बहुभूमिकानि भवनानि धराशायीनि जायन्ते।

प्रश्न 3.

स्थूलपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-

(क) भूकम्पविभीषिका विशेषेण कच्छजनपद ध्वंसावशेषेषु परिवर्तितवती।

उत्तर:

भूकम्पविभीषिका विशेषेण कच्छजनपदं केषु परिवर्तितवती?

(ख) वैज्ञानिकाः कथयन्ति यत् पृथिव्याः अन्तर्गर्भे, पाषाणशिलानां संघर्षणेन कम्पनं जायते।

उत्तर:

केः कथयन्ति यत् पृथिव्याः अन्तर्गर्भे, पाषाणशिलानां संघर्षणेन कम्पनं जायते?

(ग) विवशाः प्राणिनः आकाशे पिपीलिकाः इव निहन्यन्ते।

उत्तर:

विवशाः प्राणिनः कुत्र पिपीलिकाः इव निहन्यन्ते?

(घ) एतादृशी भयावहघटना गढवालक्षेत्रे घटिता।

उत्तर:

कीदृशी भयावहघटना गढवालक्षेत्रे घटिता?

(ङ) तदिदानीम् भूकम्पकारणं विचारणीयं तिष्ठति।

उत्तर:

तदिदानीम् किम् विचारणीयं तिष्ठति?

प्रश्न 4.

‘भूकम्पविषये’ पञ्चवाक्यमितम् अनुच्छेदं लिखत।

उत्तर:

1. भौगर्भिक हिलचलैः भूकम्पः जायते।
2. भूकम्पः प्राकृतिक आपदा इति कथ्यते।
3. अयं (भूकम्पः) महा विनाशकारी अस्ति।
4. मानवः भूकम्प समय कोऽपि कर्तुम् न समर्थो अस्ति।
5. भूकम्पस्य विषये जागरुकता करणीया।

प्रश्न 5.

कोष्ठकेषु दत्तेषु धातुषु निर्देशानुसारं परिवर्तनं विधाय रिक्तस्थानानि पूरयत-

(क) समग्रं भारतम् उल्लासे मग्नः _____। (अस् + लट् लकारे)

उत्तर:

अस्ति

(ख) भूकम्पविभीषिका कच्छजनपदं विनष्टं _____। (कृ + क्तवतु + डीप्)

उत्तर:

कृतवती

(ग) क्षणेनैव प्राणिनः गृहविहीनाः _____। (भू + लङ्, प्रथम-पुरुषः बहुवचनम्)

उत्तर:

अभवन्

(घ) शान्तानि पञ्चतत्त्वानि भूतलस्य योगक्षेमाभ्यां _____। (भू + लट्, प्रथम-पुरुषः बहुवचनम्)

उत्तर:

भवन्ति

(ङ) मानवाः _____ यत् बहुभूमिकभवननिर्माणं करणीयम् न वा? (प्रच्छ् + लट्, प्रथम-पुरुषः बहुवचनम्)

उत्तर:

पृच्छन्ति

(च) नदीवेगेन ग्रामाः तदुदरे _____। (सम् + आ + विश् + विधिलिङ्, प्रथम पुरुषः एकवचनम्)

उत्तर:

समविशेयुः।

प्रश्न 6.

सन्धि/सन्धिविच्छेदं च कुरुत-

(अ) परसवर्णसन्धिनियमानुसारम्-

(क) किञ्च = _____ + च

उत्तर:

किञ्च = किम् + च

(ख) _____ = नगरम् + तु

उत्तर:

नगरन्तु = नगरम् + तु

(ग) विपन्नञ्च = _____ + _____

उत्तर:

विपन्नञ्च = विपन्नम् + च

(घ) _____ = किम् + नु

उत्तर:

किन्नु – किम् + नु

(ङ) भुजनगरन्तु = _____ + _____

उत्तर:

भुजनगरन्तु = भुजनगरं + तु

(च) _____ – सम् + चयः

उत्तर:

सञ्चयः = सम् + चयः

(आ) विसर्गसन्धिनियमानुसारम्-

(क) शिशवस्तु = _____ + _____

उत्तर:

शिशवस्तु = शिशवः + तु

(ख) _____ = विस्फोटैः + अपि

उत्तर:

विस्फोटैरपि = विस्फोटः + अपि

(ग) सहस्रशोऽन्ये = _____ + अन्ये

उत्तर:

सहस्रशोऽन्ये = सहस्रशः + अन्ये

(घ) विचित्रोऽयम् = विचित्रः + _____

उत्तर:

विचित्रोऽयम् = विचित्रः + अयम्

(ङ) _____ – भूकम्पः + जायते

उत्तर:

भूकम्पोजायते = भूकम्पः + जायते

(च) वामनकल्प एव = _____ + _____

उत्तर:

वामनकल्प एव = वामनकल्प + एव

प्रश्न 7.

(अ) 'क' स्तम्भे पदानि दत्तानि 'ख' स्तम्भे विलोमपदानि, तयोः संयोगं कुरुत-

क - ख

सम्पन्नम् - प्रविशन्तीभिः

ध्वस्तभवनेषु - सुचिरेणैव

निस्सरन्तीभिः - विपन्नम्

निर्माय - नवनिर्मितभवनेषु

क्षणेनैव - विनाश्य

उत्तर:

क - ख

सम्पन्नम् - विपन्नम्

ध्वस्तभवनेषु - नवनिर्मितभवनेषु

निस्सरन्तीभिः - प्रविशन्तीभिः

निर्माय - विनाश्य

क्षणेनैव - सुचिरेणैव

(आ) 'क' स्तम्भे पदानि दत्तानि 'ख' स्तम्भे समानार्थकपदानि तयोः संयोगं कुरुत-

क - ख

पर्याकुलम् - नष्टाः

विशीर्णाः - क्रोधयुक्ताम्

उगिरन्तः - संत्रोद्य

विदार्य - व्याकुलम्

प्रकुपिताम् - प्रकटयन्तः

उत्तर:

क - ख

पर्याकुलम् - व्याकुलम्

विशीर्णाः - नष्टाः

उगिरन्तः - प्रकटयन्तः

विदार्य - संत्रोद्य

प्रकुपिताम् - क्रोधयुक्ताम्

प्रश्न 8.

(अ) उदाहरणमनुसृत्य प्रकृति-प्रत्यययोः विभागं कुरुत-

यथा - परिवर्तितवती - परि + वृत् + क्वत् + डीप् (स्त्री)

(क) धृतवान् - _____ + _____

उत्तर:

धृतवान् - धु + क्वत्

(ख) हसन् - _____ + _____

उत्तर:

हसन् - हस + शत

(ग) विशीर्णा - वि + शस्त्र + क्त + _____

उत्तर:

विशीर्णा - वि + शस्त्र + क्त + टाप्

(घ) प्रचलन्ती - _____ + _____ + शत् + डीप् (स्त्री)

उत्तर:

प्रचलन्ती - प्र + चल + शत् + डीप् (स्त्री)

(ङ) हतः - _____ + _____

उत्तर:

हतः - हुन + क्त

(आ) पाठात् विचित्य समस्तपदानि लिखत-

(क) महत् च तत् कम्पनं = _____

उत्तर:

महाकम्पनम्

(ख) दारुणा च सा विभीषिका = _____

उत्तर:

दारुण विभीषिक

(ग) ध्वस्तेषु च तेषु भवनेषु = _____

उत्तर:

ध्वस्त भवनेषु

(घ) प्राक्तने च तस्मिन् युगे = _____

उत्तर:

प्राग्युगे

(ङ) महत् च तत् राष्ट्र तस्मिन् = _____

उत्तर:

महाराष्ट्रे।